

► **Materijali o Socijalnoj Demokratiji**

Michael Ehrke

**Godinu dana posle:
Srednje-istočna Evropa u krizi posle pristupanja EU?**

Političke depresije.....	2
Izostanak privrednog obrta	2
Nedovršeni politički sistemi.....	3
Reakcija - redukcija kompleksnosti.....	3
Partije bez tradicije i socijalne osnove.....	4
Dve traume: nacionalno i socijalno pitanje.....	4

Političke depresije

Najvažnije nove, centralno-evropske članice Evropske unije, godinu dana po pristupanju zapale su u teške turbulencije.

- U Poljskoj je vladajuća Socijaldemokratska partija SLD drastično izgubila na popularnosti. Dan posle ulaska u EU, 2.maja premijer Leszek je podneo najavljivanu ostavku. Njegov naslednik, premijer Belka, koji se odmah suočio sa pitanjem poverenja u parlamentu i doživeo neuspeh, upravlja manjinskom vladom, koja ukočeno i uplašeno očekuje sledeće izbore. Da bi se spasili neizbežnog poraza mnogi političari SLD-a traže svoj spas u osnivanju nove partije.

- U Republici Češkoj je premijer Spidla u leto 2004. godine posle internih partijskih glasanja, na kojima je izgubio, otišao u Evropsku komisiju. Vladajuća Socijaldemokratska partija je u međuvremenu (april 2005.) izgubila svog koalicionog partnera i time se našla u poziciji manjinske vlade. Premijer Gros se morao povući. U najnovijim anketama se Socijaldemokratska partija nalazi iza Komunističke partije.

- U Mađarskoj je po prvi put od izbora 1990. godine srušen premijer i to od strane svoje partije, vladajuće MSZP. Padom Pétera Medgyessyja i preuzimanjem funkcije od strane Ferenc Gyurcsányja trebalo je da se gubitak popularnosti vladajuće partije zaustavi, što je kratko trajalo.

- U Sloveniji su liberaldemokrate koje su od 1990. godine neprekidno bile na vlasti sa svojim koalicionim partnerom ZLSD posle izborne pobede Demokratske partije postali opozicija.

U centru turbulencija stajale su partije koje se mogu svrstati u stranke leve orijentacije. U tri od četiri države (Poljska, Mađarska, Slovenija) reč je o organizacijama koje su naslednice nekadašnjih komunističkih državnih partija. U Republici Češkoj je „izvornu“ Socijaldemokratsku partiju to najviše pogodilo i tako su posle njenog pada, na jedan paradoksalan način, najviše profitirali nereformisani komunisti.

U kojoj meri su unutarpolitičke krize, ne samo vremenski nego i sadržinski povezane sa pristupanjem ovih zemalja EU? Da li sledi, kako to kaže mađarski politolog Attila Ágh, post-accession cri-

sis koja će zahvatiti zemlje, ili se u srži pomenutih previranja nalaze unutarpolitički krizni ciklusi, koji se sasvim slučajno podudaraju kako međusobno tako i sa pristupanjem EU? Teza kojom se data situacija da objasniti bi glasila: - političke krize imaju svoje korene pre svega u internim razvojima situacija, ali svakako postoji veza i sa pristupanjem EU. Pristupanje EU je pokazalo da postoji strukturalni nesklad između zahteva koji dolaze od strane zemalja članica i kapaciteta mladih centralno-evropskih demokracija.

Izostanak privrednog obrta

Pristupanje EU nije ni u jednoj zemlji bilo neposredno vezano za privredne nedostatke, kao što je to talas uvoza koji bi pokopao lokalne privrede. Kako su centralno-evropske nacionalne privrede bile otvorene još mnogo ranije od ulaska u EU, samo jedan privredni sektor je bio pogođen pristupanjem EU, a to je poljoprivreda. Ovde još nije došlo ni do kakvih direktnih posledica usled pristupanja EU. Doduše, u martu mesecu su protestovali mađarski zemljoradnici svojim traktorima u Budimpešti - prizor koji je u zapadnoj Evropi dobro poznat -protesti nisu bili usmereni protiv posledica pristupanja EU, već protiv vlade, kojoj su zemljoradnici prebacivali da ona uskraćuje sredstva iz EU namenjena njima. Nasuprot Mađarskoj, stiče se utisak da su u Poljskoj upravo zemljoradničke regije zemlje nadproporcionalno profitirale od pristupanja EU, tako da se ovde evroskeptično raspoloženje brže popravilo. Rast bruto nacionalnog dohotka mnogo je veći od evropskog proseka, nije bilo rasta nezaposlenosti, inflacija i spoljni deficit kretali su se u već poznatim granicama. Vlasnici akcija mogli su se radovati ekspanziji na berzi, a realna primanja radnika su umereno parasla.

Pristupanje EU po pitanju rasta i privredne stabilnosti jedva da je bilo povezano sa приметnim negativnim posledicama, ali su zato velika očekivanja stanovništva i elite centralne Evrope zbog učlanjenja u EU, neposredno posle promene sistema 1. maja 2004. godine nestala. Malo se i računalo na to da će doći do spektakularnih poboljšanja privredne i socijalne situacije, ali bi njihovo iznenadno izostajanje svakako dovelo do velikog nezadovoljstva.

Rasprostranjeno je mišljenje da će u plodovima evropskih integracija uživati tek „sledeća generacija“.

Unutar elite centralne Evrope široko je rasprostranjen kritičizam Unije, koja prema svojim novim i siromašnijim članicama nije baš bila velikodušna. Ograničavanje slobode kretanja, ograničeno korišćenje strukturnih sredstava EU (u poređenju sa Mađarskom, Portugal dobija po glavi stanovnika četvostruko ili petostruko više iz sredstava EU), redukcija direktnih pomoći poljoprivredi, kao i veoma dug i mukotrpan proces pristupanja EU za neke zemlje, svakako su narušili imidž Evropske unije. No, ovo otrežnjenje nije nasupilo pristupanjem EU, već je postojalo i pre njega.

Nedovršeni politički sistemi

Veza između pristupanja EU i unutarpolitičkih kriza u centralnoj Evropi ne leži ni u negativnim ekonomskim posledicama ni u razočarenju po pitanju korišćenja prednosti članstva. U stvari, sa pristupanjem EU, završetkom jednog dugotrajnog i napornog procesa stvorio se politički vakuum, koji do sada nije mogao biti popunjen. Članstvo u EU bilo je zamena za politički projekat koji je trebao biti sproveden konsenzusom (koji je svakako bivao sve slabiji) od strane elite i većine stanovništva. Formalnim izvršenjem pristupanja bilo je jasno da se u suštini radi o zameni projekta. Posebno političke partije koje su intenzivno radile na pristupanju EU – dakle, partije leve orijentacije - nisu mogle ponuditi nikakav program posle 1.maja 2004. u kom bi bili navedeni sledeći koraci koje bi trebalo preduzeti, a koji su se ticali rešavanja socijalnih posledica tranzicije. Ovaj nedostatak koncepcije postao je vidljiv na jedan paradoksalan način tek pošto je i poslednja prepreka ulaska u EU savladana - stiglo se negde, ali smisao tog napornog puta više nije bio jasan.

Od unutarpolitičkih previranja u centralno-evropskim zemljama najviše koristi imaju konzervativne snage, ali problem koji stoji iza gubitka popularnosti vladajućih levih partija ne može se smestiti u šemu desnica-levica. Gubitak popularnosti levice pokriva opšte nezadovoljstvo većeg dela stanovništva političkom elitom, bez obzira na njenu boju. Ovo nezadovoljstvo ima

realnu osnovu, iako se to češće naslućuje nego što se svesno priznaje, politički i partijski sistemi centralno-evropskih postkomunističkih društava nisu dorasli zahtevima jednog uspešnog članstva. Oni su u poređenju sa krajnje kompleksnim zahtevima „neizgrađeni“. U idealnim uslovima, politika, i to ona spoljna - politika EU, politika međunarodnih preduzeća i politika tržišta kapitala - morala bi da upravlja zahtevima koji joj se upućuju, tako da se oni ne suprotstavljaju potrebama društva i ista ona bi morala da tu potrebu društva oblikuje i na jedan politički način, na način koji ostaje kompatibilan sa međunarodnom okolinom. Za oboje politika nije spremna.

Opštepoznata stvar je da nacionalne države u doba globalizacije i rastućeg društvenog deficita gube na upravljačkim kapacitetima. One na ovo odgovaraju tako što se u jednom trenutku odriču upravljanja (i prepuštaju ga samoregulativnim snagama), a u drugom momentu one svoje sopstvene strukture proširuju i rastežu, što znači da određene nadležnosti premeštaju u određene jedinice, jačaju regionalne i lokalne institucije, uključuju društvene organizacije i opskrbljuju naddržavni nivo EU sopstvenim nadležnostima i ovlašćenjima. Nije slučajno to što je u javnosti (dobra) „governance“ u prednosti u odnosu na „government“. Razvoj zapadno-evropskih političkih sistema posle Drugog svetskog rata mogao bi se opisati i kao organizacijski odgovor na jedno kompleksno kako unutrašnje, tako i spoljašnje okruženje. Nasuprot tome, zapadnoevropske političke elite nisu imale ni vremena a ni šansu da se posle oslobađanja iz sveta stega realnog socijalizma prilagode na jedan evolucionarni način novim kompleksnim izazovima. Njihov sistem bio je i jeste istorijska verzija suverene nacionalne države, koja se oslobodila naddržavne imperije Sovjetskog Saveza.

Reakcija - redukcija kompleksnosti

Na preterane zahteve od strane svog društva kao i od strane međunarodnog okruženja, politika u centralno-evropskim državama reaguje na dva načina:
- ili beži iz lošeg sveta spoljnih prisila i društvenih problema u šareni svet istorije, u kom se mitovi, heroji i lupeži prošlosti nanovo prizivaju, a stare bitke se u novom ruhu ponovo biju (u pravilu ovo je odgovor Desnice). Reakcija ove vrste daje poli-

tičkim razmiricama nešto neophodno, ona ih vodi ka polarizaciji iznutra i ka bezkompromisnosti spolja,

- ili se politika sama redukuje na aparat za transmisiju koji spoljne prisile bez obzira na društvene potrebe prosleđuje dalje u unutrašnjost (čest odgovor Levice). Ova reakcija vodi ka tome da politika vlada „mimo društva“. Društvo se pak može osvetiti, tako što će glasati na štetu trenutne vlade (što se redovno i dešava). Iako su alternativne političke snage isto tako nemoćne da obrade sve kompleksne zadatke koji se pred njih stavljaju, nastaje ciklus stalne promene bez promene koji uvek iznova potvrđuje nezadovoljstvo građana politikom.

Obe reakcije redukuju kompleksnost. Konzervativne snage stvaraju veštačku, istorijski definisanu liniju konflikta, koja deli na patriote i izdajnike. Levica se odriče političkog projekta s one strane tehnokratskog menadžmenta spoljnih prisila i na taj način implicitno prihvata liniju konflikta koju im konzervativci silom nameću. Na taj način se političko razračunavanje odigrava u domenu simboličnosti. Političko takmičenje postaje kulturna borba (Györg Markusz) između zaraćenih strana koja će se rešiti nezavisno od stvarnih problema ili socijalnih interesa i stoga će postati još nepomirljivija. Sa druge strane, doći će do čiste borbe oko moći u kojoj neće postojati ni trunka privida da se radi o opštoj dobrobiti društva.

Partije bez tradicije i socijalne osnove

Političke partije centralne Evrope preuzele su svoje opšte orijentacije (socijaldemokratska, konzervativna, liberalna) od svojih zapadnoevropskih sestrinskih partija, a u stvarnosti su bez tradicije. Nekadašnje komunističke partije preimenovala su se u socijaldemokratske partije. Usled pritiska, da se distanciraju od prošlosti one su se oslobodile socijalne tradicije koja je svojstvena komunizmu i socijaldemokratiji daleko više nego što su to uradile najdoslednije zapadnoevropske moderne partije. U svojoj politici one radije zastupaju comprador intelligentsia, staru i novu elitu koja je profitirala od privatizacije više nego radnici i penzioneri. Na taj način one predstavljaju supstitut onoga što bi u starim kapitalističkim državama bilo građanstvo. I baš to građanstvo nedostaje konzervativnim i liberalnim snagama

kao socijalna osnova. Za obrazovanje građanske političke tradicije 40 godina komunizma u centralnoj Evropi nije ostavilo nikakav međuprostor.

Partije su bez „organske“ baze i samim tim i bez tradicije. I baš kako partije nisu mogle da računaju na lojalnost osnovnog političkog potencijala koji bi ih sačuvao političkog uništenja, tako je njihovoj politici nedostajala unutrašnja koherentnost koja bi glasačima mogla ponuditi makar i delimično pouzdanu orijentaciju. Ni partije, ni glasači ne daju se proračunati. Konzervativne snage su neprestano u potrazi za novim glasačkim potencijalom i to sa političkim temama (npr. stav prema „Evropi“). Te snage volontaristički, ponekad bez ozbiljnih namera, više eksperimentalno naginju ka tome da izbrišu granicu između modernog konzervatizma i desničarskog populizma. Levica se pak koleba između socijalne reformatorske programike koja se javlja u imenu partije, programu i retorici i između njene stvarne nesposobnosti (ili nevoljnosti) da savlada socijalne posledice tranzicije.

Dve traume: nacionalno i socijalno pitanje

Desnica, kao i levica pretrpele su u tranziciji traumu koju do sada nisu prebolele. Za desnicu se nacionalno pitanje nalazi u centru. Desnica se ne može predstavljati kao predstavnik jedne ponosne ili ojačane nacije, jer upravo postignuta nacionalna suverenost povlači za sobom novu zavisnost (od strane EU, od transnacionalnih preduzeća, od međunarodnih tržišta kapitala i dobara) koja ograničava nacionalno polje delovanja kao što je to ranije činila zavisnost od Sovjetskog Saveza. Nacionalizam se stoga mora skloniti u istoriju i mora se zadovoljiti aktima simbolične pobune. Simbolična pobuna, naravno, ne ostaje bez posledica, s jedne strane zato što joj je potreban unutarpolitički izdajničko -nacionalni protivnik, koji po svaku cenu mora biti uništen (čime samo dolazi do pooštavanja unutarpolitičke polarizacije), a sa druge strane zato što kompleksni i osetljivi međunarodni odnosi saradnje (u okviru EU) trajno mogu biti ometeni.

Levica se naprotiv pokazuje kao nesposobna da socijalno pitanje dovede do rešenja. Upravo je levica bila protagonist tranzicije i time jednog projekta koji ne samo da se pomirio sa masovnim povećanjem socijalne nejednakosti –

zaključno sa "kritičkim deklasiranjem" miliona (Ende Kiss), nego mu je i težio. Šta više, bila je to (sa izuzetkom Češke Republike) ista stara elita koja ne samo da se postavila kao vođa i baza socijaldemokratskih partija nego je koristila i novootvorene legalne i normativne sive zone za svoje lično bogaćenje. Junaci tranzicije, novi preduzimači koji se raduju riziku koji su znali da koriste za svoje nove prilike, istovremeno su i prevartanti koji su jednim telefonskim pozivom mogli da zarade milione, dok su radnici i penzioneri morali da podnose dramatičan pad njihovog životnog standarda. Ovaj normativni standard levica može savladati samo tako, što će se postaviti kao izvršni organ nadmoćnih spoljnih snaga na koje će biti preneti sva odgovornost. Na taj način ona će blokirati svaki izlaz iz socijalne zamke koju je sama postavila.

Činjenica: stabilna nestabilnost

Pomenute unutarpolitičke krize nisu neposredna posledica pristupanja EU nego proističu u prvoj liniji iz unutarpolitičke dinamike tranzicije. Pristupanje EU bacilo je novo svetlo na političke sisteme koji očitio još uvek nisu dorasli zahtevima članstva EU. Na njihove preterane zahteve akteri leve i desnice reaguju redukcijom kompleksnosti: skraćanjem kompleksne, i samo kroz kompleksna politička polazišta savladive stvarnosti na jednu bipolarnu šemu. Oni mogu to da učine, jer se društvo zadovoljava time da ih periodično kažnjava na izborima, ali na taj način i odustaju od toga da ih u političkoj svakodnevnicu delotvorno koriguju. Česte izmene bez promene, cepanja i nova formiranja političkih partija, eksperimentalno i neodgovorno ophođenje sa političkim temama, odricanje od pronalaženja političkog rešenja socijalnih problema i - pre svega - pravljenje skandala od politike: sve ovo će i u budućnosti određivati politiku centralno-evropskih novih zemalja članica. Ono što Thomas Carothers naziva "feckless pluralism", neodgovornim pluralizmom - koegzistencija delimično poštenih demokratskih procesa i nesposobnosti političke elite da reši probleme svoje zemlje - izgleda da je znak ne samo površnih režima zemalja trećeg sveta nego bi mogao postati i realnost zapadne Evrope.